

ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОМИСЛОВИХ (ІННОВАЦІЙНИХ) КЛАСТЕРІВ У КАНАДІ

Розглянуто досвід функціонування промислових (інноваційних) кластерів Канади та їх роль у процесах розвитку науково-технологічного потенціалу. Розглянуто окремі результати створення зон вільного підприємництва як альтернативних форм стимулювання підприємницької діяльності у депресивних регіонах та їх доцільність.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційна стратегія, кластерна політика, кластерна стратегія, промислові кластери, зони вільного підприємництва.

Розвиток науково-технічного потенціалу кожної країни залежить від того, наскільки держава здатна стимулювати, примножувати та застосовувати наукові розробки у різних сферах життєдіяльності. Важливим напрямом розвитку науково-технічного прогресу та використання результатів наукових досягнень є можливість комерціалізації досягнень. Забезпеченням цьому слугує інноваційна діяльність.

Інноваційна діяльність була та залишається одним із пріоритетних напрямів реалізації досягнень науково-технічної діяльності та науково-дослідної роботи у промислових масштабах. Вона спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок, що зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [1, ст. 1]. Зважаючи на це, держава в особі відповідних своїх інститутів забезпечує реалізацію державної інноваційної політики шляхом створення сприятливих соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції [1, ст. 3]. Разом із тим, зазначена функція держави в сучасних умовах не в повній степені забезпечує потреби у реалізації наукового потенціалу України. Незважаючи на певні правові умови, а саме: Закони України «Про інноваційну діяльність» [1] та «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [2], а також «Про затвердження Про-

грами розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні» [3] та багато інших, стан розвитку та використання наукового потенціалу України залишається на низькому рівні. Використання позитивного досвіду у цій сфері дозволило б раціональніше використовувати та примножувати науковий потенціал, а відтак отримувати відповідні ресурси для вдосконалення системи стимулювання новітніх наукових розробок та оплати праці фахівців. А це в свою чергу, дозволить завойовувати ринки товарів і послуг конкурентною продукцією та створювати робочі місця й наповнювати бюджет держави.

Одним із можливих прикладів інноваційної діяльності держави може слугувати приклад Канади. Так, загальна координація підтримки інноваційної діяльності в Канаді на федеральному рівні здійснюється Канадською Інноваційною Фундацією. Разом з тим відповідна діяльність у тій чи іншій формі здійснюється практично всіма органами федерального та провінційного управління країни. Головним принципом державного стимулювання інноваційного розвитку є застосування механізму прямої проектної підтримки технологічного розвитку, який у порівнянні з механізмом підтримки через надання різноманітних пільг має переваги адресності, прозорості та гнучкості, але пов'язаний з необхідністю здійснення прямих бюджетних виплат.

Технологічні рішення для виробничих потреб в Канаді розробляються трьома типами організацій:

– власними спеціалізованими структурними підрозділами підприємств, які є користувачами технологій, що розробляються;

– науково-дослідними центрами (насамперед при освітніх закладах), які розробляють технологічні рішення за рахунок замовників;

– спеціалізованими компаніями, які розробляють технології для подальшої реалізації на ринку.

Відповідно, фінансування інноваційної діяльності, як правило, здійснюється за рахунок власних або запозичених коштів розробників, або замовників тих чи інших технологічних рішень. При цьому кредитування інноваційної діяльності комерційними фінансовими установами здійснюється на загальних засадах. Водночас, з урахуванням пріоритетності технологічного розвитку для стратегій промислового розвитку, в країні існує комплекс програм державного стимулювання інноваційної діяльності через надання грантів та доступу до кредитних ресурсів на пільгових умовах.

У Канаді фактично не існує територій пріоритетного інноваційного розвитку (спеціальних зон, центрів, технопарків, технополісів), які б користувалися значними податковими, митними або іншими державними пільгами у порівнянні із загальнодержавним режимом.

Головним елементом державної стратегії інноваційного розвитку канадської економіки є Інноваційна Стратегія Уряду Канади, прийнята у лютому 2002 року. Стратегія передбачає десятирічну програму заходів, спрямованих на досягнення прискореного розвитку технологій в країні, та відповідне державне фінансування витрат на їх здійснення за рахунок коштів Федерального Бюджетів Канади 2002-2012 років [5]. При цьому Стратегія забезпечує механізм участі інших зацікавлених сторін, насамперед – урядів провінцій та територій країни, у плануванні та фінансуванні її реалізації. Тобто, це передбачає створення та функціонування промислових (інноваційних) кластерів, що базується на розвинутій структурі промисловості та її високій інноваційній складовій.

Кластер, як правило, являє собою об'єднання географічно локалізованих підприємств, науково-дослідних установ, навчальних закладів, ринкових структур як основних учасників інноваційного процесу. [4, С. 3<https://www.google.com.ua/search?hl=uk&rlz=1T>

4ADRA_ruCA387CA387&biw=1280&bih=572&q=related:ufpp.gov.ua/ckfinder/userfiles/files/lib_bissnes/klasterS.pdf+%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85+(%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D1%85)+%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B2&tbo=1&sa=X&ei=mQldT5OdPI-hOom1IYN&ved=0CDsQHZAAD]

В Канаді реалізуються такі кластерні ініціативи: біотехнологічний кластер (міста Торонто, Монреаль, Ванкувер, Оттава, Галіфакс); інформаційно-телекомунікаційний кластер (міста Ванкувер, Калгарі, Квебек та ін.); кластер високих технологій (міста Монреаль, Торонто та ін.), мультимедійний кластер (міста Монреаль, Торонто, Ванкувер); виноробний кластер (регіон Наягра Фолс), кластер харчової промисловості (м. Торонто), нанотехнологічний кластер (м. Едмонтон), кластер інноваційних систем управління міською інфраструктурою (м. Ріджайна), кластер океанографічних технологій (провінція Ньюфаундленд і Лабрадор) та ін. Крім того в Канаді існує досвід функціонування комплексних регіональних кластерів, які включають низку промислових кластерів (м. Едмонтон).

Сприяння кластерним ініціативам бізнесу надають усі три рівні влади: федеральний, провінційний та муніципальний. Разом з тим конкретні форми підтримки відрізняються на кожному рівні.

Кластерна стратегія є частиною національної інноваційної політики країни. Координацію зазначеної стратегії здійснює Національна дослідницька рада (НДР) – провідний федеральний орган з питань науково-дослідницького розвитку. До її структури входять понад 20 інститутів і національних програм, які охоплюють широкий спектр дисциплін і пропонують низку послуг по усій території Канади для допомоги у стимулюванні інноваційної діяльності на місцевому рівні. НДР у 1990 році, з метою створення канадського еквіваленту таким глобально конкурентоздатним технологічним кластерам, як Каліфорнійська силіконова долина та автопромислові кластери Німеччини і Японії, розпочато розробку кластерної стратегії. У 2000 році НДР отримала перший транш федерального фінансування ініціативи з розвитку чотирьох технологічних кластерів в

Атлантичній Канаді. На основі успіху цієї ініціативи Рада в подальшому отримала фінансування на інтенсифікацію інших кластерів по всій території країни згідно з пріоритетами Національної науково-технологічної стратегії [6].

Основною метою інноваційної стратегії Канади визначається залучення існуючих напрацювань в галузі досліджень, технологій та інновацій у повсякденну діяльність уряду, академічного і приватного секторів для підвищення загального інноваційного потенціалу, кваліфікації та рівня знань. Для досягнення окресленої мети НДР були запроваджені Технологічні кластерні ініціативи. Вони виникли як реакція на низький рівень науково-дослідницької діяльності у канадських компаніях та необхідність поживити регіональні економіки.

На сьогодні у програмі задіяні кластери найрізноманітніших розмірів та стадій розвитку, серед яких: Сегенейські алюмінієві технології, Едмонтонські нанотехнології, Ванкуверське об'єднання паливних і водневих технологій, Саскатунська харчова промисловість, Вінніпезькі біомедичні технології, Фотонні технології в Оттаві та ін. До складу цих утворень входять основні місцеві галузеві компанії, університети, промислові об'єднання, коледжі, дослідницькі центри. Кожна регіональна кластерна ініціатива перебуває у віданні регіональних представництв НДР.

Характерною рисою регіональних кластерних ініціатив, сформованих за участі НДР, є те, що усі кластери входять до мережі, яка виходить за межі їхніх регіонів.

Крім Технологічних кластерних ініціатив НДР на федеральному рівні уряд Канади надає підтримку кластерам у реалізації політики із залучення інвестицій, сприяння у реалізації продукції компаній на зовнішніх ринках, регулюванні ринку праці, інвестуванні у перспективні наукові дослідження та розробки, створенні освітніх програм, захисті інтелектуальної власності і т.д.

На рівні провінцій Канади кластерна політика також отримує активну підтримку. Вона полягає у фінансуванні наукових розробок, реалізації освітніх програм, залученні зовнішніх інвестицій та наданні супутніх послуг. Провідну роль в управлінні кластерною політикою на провінційному рівні відіграють агентства регіонального розвитку – державні компанії при урядах провінцій. Ці інституції,

формуючи стратегічний підхід до розвитку регіону та середньострокові бізнес-плани з досягнення найближчих цілей, є своєрідним фундаментом для утворення і підтримки кластерних ініціатив.

Серед основних завдань агентств регіонального розвитку виділяються такі:

- допомога компаніям у визначенні потенційних стратегічних можливостей кластерів й аналіз того, як вони можуть бути оптимально використані;

- розробка інституціональних або мережевих механізмів побудови співробітництва між ключовими учасниками кластера;

- підвищення якості обміну інформацією між дослідницькими організаціями і компаніями, а також сприяння у комерціалізації розробок;

- залучення інвестицій для покриття дефіциту інвестиційних джерел фінансування у кластерах;

- вдосконалення інфраструктури;

- формування і реалізація освітніх програм, спрямованих на підвищення рівня учасників кластера;

- розвиток мережі постачальників;

- підтримка розвитку нових бізнес-ініціатив.

Найсуттєвіша роль у реалізації кластерної політики відводиться органам місцевого самоврядування. До їх завдань входить широкий спектр питань від створення освітніх програм до оновлення усіх ключових інфраструктур для потреб кластерів. Найуспішнішим прикладом управління реалізацією кластерних ініціатив на муніципальному рівні є проект розвитку Великого Едмонтону, який по суті є унікальним прикладом створення великого регіонального кластера.

Ще одним прикладом подібної діяльності може слугувати створення урядом провінції Онтаріо Ради кластера гірничодобувної промисловості Онтаріо (Ontario Mineral Industry Cluster Council). Провідну роль у Раді відіграє приватний сектор. До її складу входять представники провідних гірничодобувних компаній, постачальників, організацій із захисту навколишнього природного середовища, індіанських громад, освітніх і академічних закладів та усіх трьох рівнів влади. Радою реалізується низка ініціатив з метою надання сприяння розвитку кластера шляхом координації зусиль та запровадження довготермінової стратегії сталого розвитку північних територій провінції Онтаріо. Голов-

ною роллю уряду визначається мобілізація і координація бізнесових, академічних та інших інституцій у наданні підтримки функціонуванню Ради [7].

Хоча, за оцінками канадських експертів, технологічні кластери починають давати відчутну віддачу лише через 10-15 років після заснування, певні результати їхньої роботи проявляються й раніше. Так, технологічний кластер у Ванкувері є найшвидше зростаючою та найскладнішою групою організацій, зосереджених на діяльності, пов'язаній з паливними елементами і водневими технологіями. Хоча компанії, які діють у цій сфері, існують й у інших містах Канади, найбільше їх зосереджено у Ванкувері (70% з близько 2000 робочих місць, задіяних у зазначеній галузі по усій Канаді). Стратегічні інвестиції НДР у цей кластер допомогли національним компаніям зайняти вагомую частку на глобальному ринку, яка має скласти 8,5 млрд. дол. США до 2016 року.

Загалом канадський уряд вважає кластери важливим компонентом Національної науково-дослідницької стратегії та ключовим індикатором інноваційної спроможності країни. Починаючи з 2000 року, уряд Канади виділив 554,2 млн. кан. дол. через НДР з метою сприяння розвитку 11 технологічних кластерів. Ці кошти стали основою для формування кластерів та комерціалізації нових технологій.

У Канаді також існує практика функціонування так званих зон вільного підприємництва (*enterprise zones*), на яких запроваджується спеціальний режим для залучення інвестицій. Прикладом для створення зон вільного підприємництва у Канаді безпосередньо слугували аналогічні утворення у Великій Британії і США. Разом з тим канадські зони вільного підприємництва не є частиною федеральної стратегії регіонального розвитку і не ініціюються федеральним урядом. Зони вільного підприємництва створюються окремими провінційними урядами та муніципалітетами в межах власної юрисдикції. Відповідно, нормативно-правове забезпечення режиму подібних утворень здійснюється через провінційні або муніципальні акти.

Слід зазначити, що такі ініціативи в багатьох випадках не були успішними. Прикладом зони вільного підприємництва, яка фактично зазнала невдачі, стала Монреальська зона зовнішньої торгівлі в Мірабелі (провінція Квебек). Вона була створена у 1999-2000 провінційному бюджетному році з метою за-

охочення компаній, які працюють в галузі авіації, міжнародної логістики, авіаційної підготовки та легкої промисловості перемішувати свою інфраструктуру до промислової зони навколо аеропорту Мірабель і, таким чином, дозволити Міжнародному аеропорту Монреаля взяти на себе головну роль в економічному розвитку Мірабелю, Великого Монреаля та провінції Квебек загалом.

Монреальська зона зовнішньої торгівлі в Мірабелі визначалася як корпорація розвитку уряду Квебеку, яка надає фіскальну і фінансову допомогу у таких сферах, як податок на прибуток корпорацій, податок на капітал та внески до Фонду охорони здоров'я, а також податкові кредити на будівництво виробничих потужностей та придбання чи лізинг капітальних активів, які підлягають поверненню.

Однак, 12 червня 2003 року уряд Квебеку оголосив, що податкові пільги, надані підприємцям в Зоні скасовуються, оскільки вони були занадто великими. Уряд Квебеку дійшов до думки, що податкові пільги для підприємств у Зоні були переважно корисними лише для великих процвітаючих корпорацій на зразок «Бомбардье», а не для малого бізнесу на депресивних територіях. Департамент фінансів Квебеку з'ясував, що податкові пільги не сприяли створенню нових робочих місць, а натомість просто допомогли компаніям перемістити свою інфраструктуру та вже наявні робочі місця до відповідних зон за рахунок значних коштів уряду.

На основі кількох подібних прикладів федеральним урядом було зроблено висновок, що створення зон вільного підприємництва у депресивних регіонах Канади, зокрема в сільській місцевості з недостатнім розвитком інфраструктури є занадто коштовними для державного бюджету та не дає жодних гарантій довготривалого покращення економічної діяльності.

Разом з тим на муніципальному і провінційному рівнях існує і позитивний досвід запровадження політики вільного підприємництва. Так, у 2002 році було запроваджено Муніципальну програму зони вільного підприємництва у місті Саскатун (провінція Саскачеван). Програма надає фінансові пільги з метою заохочення економічного розвитку у семи основних громадах та двох основних промислових зонах, які значно відстають у своєму економічному розвитку від інших районів міста.

Таким чином, узагальнюючи викладене вище, можна дійти висновку, що будь-яке нерозумне, не виважене втручання в сферу бізнесу зі сторони держави може мати негативні наслідки. Так само, як і намагання стимулювання підприємництва за рахунок зниження податкового тягаря призводить не до підвищення рівня та культури підприємництва, а подекуди до ухилення великими корпораціями від належного рівня оподаткування та використання бюджетних коштів для переміщення своїх наявних потужностей у додатково сприятливі території.

Література

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 року. // Відомості Верховної Ради України, 2002. – № 36. – Ст. 266.

2. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 8 вересня 2011 року. [Електронний ресурс]. // Режим доступу до джерела: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>. – Назва з екрана.

3. Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні: Постанова КМУ від 2 лютого 2011 р. № 389 [Електронний ресурс]. // Режим доступу до джерела: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/389-2011-%D0%BF>. – Назва з екрана.

4. Кластери та інноваційний розвиток України [Електронний ресурс]. // Режим доступу до джерела: ufpp.gov.ua/ckfinder/userfiles/files/-lib_bissnes/klasterS.pdf. – Назва з екрана.

5. Federal Budget of Canada [Електронний ресурс]. // Режим доступу до джерела: <http://www.fin.gc.ca/access/budinfo-eng.asp> – Назва з екрана.

6. Canada's Economic Action Plan – A Seventh Report To Canadians [Електронний ресурс]. // Режим доступу до джерела: <http://www.fin.gc.ca/pub/report-rapport/2011-7/ceap-raec-2e-eng.asp> – Назва з екрана.

7. The History and its Inception: Ontario Mineral Industry Cluster Council [Електронний ресурс]. // Режим доступу до джерела: <http://www.omicc.ca/omiccouncil.php> – Назва з екрана.

Р. Е. Конижай, М. В. Конижай

Опыт функционирования промышленных (инновационных) кластеров Канады

Рассмотрен опыт функционирования промышленных (инновационных) кластеров Канады и их роль в развитии научно-технологического потенциала. Рассмотрены отдельные результаты создания зон свободного предпринимательства как альтернативных форм стимулирования предпринимательской деятельности в депрессивных регионах и их целесообразность.

R.O. Konizhai, M.V. Konizhai

The experience of industrial (innovation) clusters of Canada

The experience of industrial (innovation) clusters in Canada and their role in the development of scientific and technological potential. The separate results of creating free economic zones as alternative forms of stimulation of entrepreneurial activity in depressed regions and their feasibility.